

Sempre en Ons

Crónica dunha estadia na Illa

Salvador Rodríguez

Rosa Comesaña, Rosa a de Acuña, cumpriu 82 anos hai uns días e cando fala da súa descendencia semella que nos dá pormenorizada conta do seu capital: “Teño dúas fillas e mais dous xenros, catro netos e mais cinco bisnetos”.

—E o seu home?

—O meu marido morreu hai 36 anos. Morreu de tanto traballar aquí.

Dona Rosa é toda unha institución en Ons, gústalle falar e coñecer xente case tanto como que a xente a identifique a ela: “Cando vou a Vigo visitar a miña neta ata atopo xente que me coñece a min, fíxate ti”, presume. Na compañía do seu home, abriu a primeira tenda de ultramarinos da illa, un coqueto establecemento que aínda se distingue a primeira vista cada vez que se desembarca en Ons porque na súa fachada figura esta denominación: O Corte Inglés. “Eu antes mandaba en todo isto, pero agora non mando nada; os meus fillos non me deixan traballar nin na horta e a min paréceme ben porque eu o que quero é vivir tranquila e feliz o resto de vida que me queda”. Rosa é a matriarca dos actuais propietarios de Casa Acuña, a competencia de Casa Checho (onde chegaron a comer o rei Juan Carlos e o príncipe Felipe e onde chupou patas de nécora o mesmiño Julio Iglesias). O terceiro bar inaugurouse uns cantos anos máis tarde e os seus propietarios, Arturo Reiriz e Loli Sampedro, conscientes da clasificación, puxéronlle de nome O que faltaba. Claro que iso aconteceu xa no 1983, moito tempo despois de que Rosa se esquecese da súa nenez, unha etapa non precisamente moi do seu agrado para lembrar: “As miñas lembranzas de rapaza? Cale, por Deus, home! Daquela estabamos no terceiro mundo coma ese que agora aparece pola televisión. Non había auga nin luz, non había nada. Dispensando, os rapaces andabamos en coiros e descalzos e ata os vellos de oitenta anos tiñan que seguir indo ao mar para nos manter, para nos dar de comer, de tanta miseria como había”.

María Xesús Otero, unha das netas de Rosa, é a presidenta da asociación de veciños Illa de Ons e debeu pisar terra continental por vez primeira aos seis anos e porque non había máis remedio: “A esas alturas, xa quitaran a escola que había aquí —conta—, así que tiven que ir vivir a Bueu”. María Xesús bótalle unha ollada ao pasado e soamente atopa imaxes difusas no sartego da súa memoria: “É que, á idade que tiña... Lémbrome das cousas como se fosen flashes, de cando ía coa miña nai e mais a miña avoa procurar flores para facer as augas de

san Xoán, de que nos derradeiros días de escola íamos xuntos pequenos e adultos para aprender a ler e escribir, das festas de san Xoaquín, que daquela se celebraban no barrio de Canexol...”.

Á mesma quinta xeracional de María Xesús pertence Camilo Otero, simpatizante do “outro” colectivo veciñal da illa, entre outras razóns porque “o presidente vén ser o meu primo”. Camilo alterna as súas estadias na illa coas de Bueu e, cando embarca para Bueu, adoita espetarlle a quen queira escoitalo aquilo de “Voume para Europa!”. Camilo ten unha cadeliña que responde por Yuri: “Ten vinte e tres anos, está xorda e medio cega, naceu en “Europa”, pero desde que a trouxemos para aquí non saíu da illa”. Yuri gañou a confianza da clientela de calquera das tres tabernas da illa e, nas ocasionais ausencias de seu amo, nunca falta quen lle dea de comer.

Camilo é fillo de Ramiro e Áurea. Ramiro comezou a pescar polbo en dornas, navegou catorce meses no Gran Sol e, en cuanto volveu, “fichouno” o fareiro, co que traballou de axudante corenta anos. Nunca se sabe cando Ramiro remata unha frase, porque se toma o seu tempo, tramos silenciosos na metade da conversa que racha cando cremos que xa acabou de dicir o que tiña pensado. Ramiro éche un insular sabio e radical e un galego gracioso cuxa resposta preferida é a palabra “depende”.

—E cando andaban de festa coa pandeireta, quen ía detrás dos outros: os mozos das mozas ou as mozas dos mozos?

—Depende. Había de todo.

—Está máis a gusto en Bueu ca na illa?

—Depende. Gústame a illa, pero estou máis cómodo en Bueu.

—Que cancións lles tocaban ás mozas na súa xuventude?

—Depende: podían ser xotas, muiñeiras, pasodobres...

—Acórdase dalgunha copla?

—(Aquí racha o seu costume do “depende”). Tiñamos moitas. Había unha que dicía: “As darriba cando van co ghando/espichan a vara e bailan o tango...”

Na voda de Ramiro e Áurea sacrificáronse unhas vinte ou trinta aves e dúas ou tres cabras. Celebrouse, por su-

xa non tiña remedio, que xa me podía ir despedindo deste negocio, pero traballouse moito, moitísimo e hoxe xa podemos dar grazas a Deus. Pero aínda queda bastante por limpar, porque Ons é a zona das Rías Baixas onde máis chapapote queda.

—Como son os invernos en Ons?

—Depende de como veñan. Cando o inverno é bravo, aquí non chegan moitos barcos.

—E se é bo?

posto, na súa vivenda, correu o viño coma un río e na festa deberon participar todos os veciños que residían naquela época en Ons, arredor de cincocentos.

Destino de milleiros de turistas durante o verán, Ons é a única illa galega con “poboación civil” máis ou menos estable durante o inverno. Tamén é certo que non che son moitos. Preguntámosllo a Camilo e sáenos unha pequena lista: “Están Checho, Pepe e Lola, Rogelio e María, Cesáreo e Victoria, Emilio e Chefá, Arturo e Loli, o outro Arturo e Esther, Manolo Otero, o Acuña, o fareiro...” Poñamos que unhas quince persoas, sen contar aos das “brigadas do parque”.

A Manuel Otero chámamlle Acuña porque agora é o xefe do “imperio” que leva este apelido, inaugurado polos seus sogros, Rosa e o seu finado marido. Acuña pasa 9 dos 12 meses que ten o ano en Ons e, como fai Ramiro, tamén adoita recorrer ao “depende” nas conversas. Dende que, en 1975, abriu a taberna, o xenro de Acuña, o Vello decidiu rematar os seus traballos no mar para dedicarse en plenitude de facultades á hostalería.

Manuel foi o primeiro que viu achegarse o chapapote do Prestige a Ons: “Casualmente, eu estivera quince días antes en Muxía e xa comprobara como estaba aquilo. O que non imaxinaba era que iso mesmo ía pasar aquí”.

—Como viviu aqueles días?

—Foi acojonante. O chapapote entrounos polo sur e máis polo norte. Nos primeiros momentos pensei que aquilo

—Hai máis xente, pero depende dos días: nuns máis e noutros menos.

Escena cotiá nas tabernas de Ons son as partidas de tute subastado, o deporte rei nestas latitudes. Camilo Otero infórmanos de que “aquí se xoga moi forte, con moito xenio. Eu ás veces estou no peirao e desde alí ata escoito os vellos e os mariñeiros petaren nas mesas a discutiren entre eles. Carallo! A min gústame xogar ás cartas, pero isto é demasiado: xogar para poñerme de mala hostia non me gusta nadiña de nada”.

A O que faltaba chegamos á hora do café. Recíbennos Arturo e Loli. Arturo non está aboado ao “depende”, pero adoita rematar os seus comentarios cun: “É o que hai/Era o que había”. Arturo comezou a traballar no mar aos 12 nos de idade “cando aínda non había barcos, soamente dornas: era o que había”. Se se lle pregunta a Reiriz pola súa nenez, intervén a súa muller: “Pero fállale a verdade, Arturo!”.

“Aquí nacemos, aquí nos criamos e aquí casamos —cántanos Arturo—. Daquela saías ao mar ás nove da mañá e a unha estabas en terra con catro polbos e unhas cantas centolas. Comías e despois ías traballar no campo, axudar as mulleres a facer os labores das terras. Despois, cando xa houbo barcos, podíamos botar ata unha semana seguida por fóra, íamos vender a Bueu, a Portonovo, á Guarda... Cos barcos xa cambiaron moito as cousas, había que traballar no mar noite e día. Era o que ha-

bía”.

—E tamén había festas...

—Si, home. Se non hai festa para que nacemos? De mozo, se nos deixaban os vellos, íamos toda a rapazada en barco ás de Bueu e Sanxenxo. Durmíamos nunha pensión e, ao día seguinte, volvíamos á illa.

—Vostede foi á escola?

—Eu a escola nunca a coñecín: tiña que ir traballar. A miña escola foi o faro. Cando tiña dezaoito anos, pouco antes de ir á mili, nin eu nin os da miña quinta estábamos preparados para andar polo mundo. Menos mal que daquela había no faro uns torreiros asturianos que nos deron clases, tanto a min como a todos os mozos da miña época. É aínda aprendemos algo! Aprendemos a ler e a escribir.

A quen non lle deu tempo a aprender as letras foi a Rosa Comesaña, aínda que ninguén o diría, ollándoa botarlle unha ollada ás páxinas de Aunios, a revista que edita a asociación cultural PiñeirOns.

—Así que vostede non foi á escola...

—Como ía ir? Eu ía ao monte coas vacas pastar. Daquela xa había mestres na illa, pero eu non podía ir porque tiña que traballar.

—Sabe ler?

—Ler non, pero aínda entendo algo os números.

Dona Rosa ten por costume visitar a illa en Semana Santa, no verán e nalgunha outra ponte festiva, pero confesa que lle gustaría pisar a terra na que naceu máis decote: “Se me desen a escoller, eu aínda prefería vivir sempre na illa e, cando estou en Bueu, só penso en vir. Aquí agora xa hai de todo. Cómesse o peixe sempre fresquiño, os ovos son da casa e aos polos alimentámoslos con verduras, nada de pensos. Fartura non hai, pero fame tampouco pasamos, desde logo”.

—Pero hai moitos anos era moi dura a vida na illa...

—Aquilo era a escravitude, xa cho dixen. A min había días que ata me doían os brazos de tanto machucar o polbo contra as rochas. Á xuventude de agora, ata aos meus netos mesmamente, cóntaslles isto e non o cren, non queren saber nada, pensan que a vida na illa sempre foi así, cos veraneantes e tanta xente como vén.

Nos meses de xullo e agosto ábrese o espazo de acampada de Chan da Pólvora. Ons vive a súa mellor época, os bares rebordan de clientela e a maioría son mozos e mozas: “Estes rapaces que veñen sonche moi educados —di Rosa—. Nós nunca tivemos problema ningún con eles”.

—Que que lle falta á illa? Se por min fose, isto debería ser como Benidorm, cheíño de veraneantes—. Arturo Reiriz no ten recato en amosar os seus intereses hostaleiros. Se llo preguntamos a Manuel Otero, diranos o mesmo,

porque el lembra con nostalxia os tempos nos que se podía ir pescar “canto querías” e até mantén que “isto das Illas Atlánticas é unha lería”.

Arturo e Loli teñen casa en Portonovo, pero el prefire Ons “porque tírame máis isto, eu non boto de menos a vila, só vou por alí algunha fin de semana... vou cando me apetece, vaia!”

—É que fai cando non hai ninguén?

—Depende(?). Podo ir pescar, dar un paseo. É que, mira,

a illa tal e como está, está ben, pero aínda podería estar mellor. Supoño que co tempo irán arranxando cousas, pero supoño tamén que a ese tempo eu polo menos xa non chegarei.

Estamos en 2005. En 1950 instalouse o primeiro tendido de luz eléctrica en Ons; aquela corrente apenas chegaba nin para manter acendidas as neveiras. En 1984 instalouse un tendido novo, pero “non o fixeron ben —apunta Susa Otero— porque deixaron moitas casas sen enganche. Soamente vale para as casas do lado do peirao”.

—E a auga?

—Pois dígoche case o mesmo. De auga corrente só dispoñen as casas da “vila”. No resto, durante moitos anos abríronse pozos de barrena, ata 22 houbo, pero despois a Xunta prohibiunos. A día de hoxe, só as casas da “vila” teñen auga da traída, nas outras unhas aínda poden dispor de pozos e outras teñen que arranxarse como podan.

Regresamos “a Europa” cos excursionistas da asociación PiñeirOns, que nos prestan as coplas do maio que acababan de estrear na súa festa. Eliximos unhas e outeamos as ondas da ría dende a ventá do barco. E cantamos en voz baixa: “Si as Burgas é Ourense/“Hai que roelo”, Pontevedra/Os desta illa de Ons/Sonche tela marinera”. Sopra vento do Noroeste. Esta noite seica non vai chover.

Nota: En lembranza do amigo Camilo Otero, quen moito axudou a escribir esta crónica daquela estadia que fixemos na illa o Día das Letras Galegas do ano 2005.